

INTERPERSONALNA KOMUNIKACIJA U OBITELJI

Pavao Brajša

Izvorni znanstveni članak

Radna jedinica za sveobuhvatnu psihijatrijsku
zaštitu Medicinskog Centra Varaždin

UDK: 159.9

Sažetak

U članku se iznašaju aspekti interpersonalne komunikacije u obiteljima 468 učenica i učenika, izabranih metodom slučajnog uzorka, zadnjih dva razreda osnovne škole nekih zagrebačkih škola u dobi između 14 i 16 godina. Došli smo do zaključka, da su četiri osnovne funkcije obiteljske komunikacije: održavanje obiteljskog zajedništva, osiguranje individualnog integriteta članova obitelji, oblikovanje međusobne suradnje unutar obitelji i omogućavanje međusobnog sporazumijevanja unutar obitelji. Također je zaključak članka, da se suradnja i sporazumijevanje mogu razvijati jedino unutar slobodne i neugrožavajuće obiteljske komunikacije. Istraživanje je provedeno pomoću posebnog upitnika (Komunikacija u obitelji - KUO) a rezultati obrađeni faktorskom analizom.

1. UVOD

U okviru šireg istraživanja "Relacije činilaca komunikacije u obitelji i poremećaja u ponašanju djece" rađenog tokom 1987, 1988 i 1989 godine u Zagrebu u organizaciji Zavoda grada Zagreba za socijalni rad primjenom posebnog upitnika Komunikacija u obitelji (KUO) obrađena je problematika interpersonalne komunikacije u obiteljima zagrebačkih adolescenata. Stručni voditelji istraživanja bili su dr Pavao Brajša, dr Milko Mejovšek, dr Josipa Bašić i mr Antonija Žižak. U ovom radu iznosim samo jedan segment istraživanja, koji se odnosi na interpersonalnu komunikaciju u obitelji.

Interpersonalna komunikologija je mlađa znanstvena disciplina, nastala u okviru opće komunikologije, a bavi se neposrednom, "licem u lice" komunikacijom unutar dijade i manjih primarnih međuljudskih grupa kao

što su obitelj, škola, poduzeće, susjedstvo i drugi ljudski interpersonalni sistemi (Watzlawick i dr, 1969, Schultz von Thun, 1984, Birkenbihl, 1975, Satir, 1977 i drugi). Šira istraživanja iz područja interpersonalne komunikacije u obitelji kod nas gotovo i nema izuzev nekih radova iz domene psihijatrije. U vanjskoj literaturi je ta tematika veoma obilato zastupljena (Brunner i dr, 1984, Wahlroos 1974, Gordon, 1970, Argyle, Henderson 1985 i drugi). Značajka je ovog istraživanja, da je primjenjeno na slučajno izabranu, prosječno normalnu i relativno zdravu populaciju.

2. CILJEVI, UZORAK I METODE OBRADE INFORMACIJA

Postavili smo dva osnovna cilja istraživanja. Prvo: koje su osnovne funkcije interpersonalne komunikacije u obitelji, kako ih definirati i opisati i čemu prvenstveno služe? Drugo: kakve su korelacije između tih

funkcija, da li su međusobno povezane, kako jedna na drugu utječu i kako jedna drugu uvjetuju?

Uzorak ispitanika formiran je slučajnim izborom učenica i učenika sedmih i osmih razreda zagrebačkih osnovnih škola. Ukupno je ispitano, pomoću upitnika, 468 učenica i učenika.

Uzorak varijabli iz područja komunikacije u obitelji sastavili smo u okviru posebno

konstruiranog upitnika Komunikacija u obitelji (KUO). Upitnik smo sastavili na osnovi teoretskih pretpostavki systemske i cirkularne odnosne dinamike (Brajša 1981). Varijable pokrivaju interpersonalno - systemske, interpersonalno - cirkularne, interpersonalno - odnosne, interpersonalno - komunikacijske, te interpersonalno - adaptacijske karakteristike obiteljskog života. U upitniku smo koristili Likertov tip varijabli. Kao primjer navodimo jednu tvrdnju:

Tvrdnja	Potpuno točno	uglavnom točno	nisam siguran	uglavnom netočno	potpuno netočno
1. Treba uvijek slušati svoje roditelje	(x)	(x)	(x)	(x)	(x)

Prva verzija upitnika imala je 224 varijable. Nakon pilot ispitivanja s tim upitnikom i njegove statističke obrade (pouzdanost i valjanost mjernog instrumenta ispitao dr Milko Mejovšek) reducirali smo varijable i dobili upitnik sa 150 varijabli, koji smo primjenili u istraživanju.

Dobivene rezultate podvrgli smo faktorskoj analizi. Obrada rezultata izvršena je u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu po programima PCOMPA i TRICH.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Faktorskom analizom dobili smo sedam orthoblique faktora obiteljske komunikacije drugog reda. Njihova pouzdanost se vidi iz slijedeće tablice:

Fac 1	.6518
FAC 2	.8322
FAC 3	.7633
FAC 4	.7690
FAC 5	.5058
FAC 6	.4956
FAC 7	.4657

Analizirajući veličine faktorske zasićenosti u sklopu faktora i veličine korelacije s faktorom u strukturi faktora pojedinačnih varijabli dobili smo značajne varijable za pojedini faktor. U slijedećim tablicama navodimo značajne varijable samo za prva četiri faktora, koje smo uzeli kao značajne za obradu.

Tablica 2 Sklop i struktura prvog orthoblique faktora komunikacije II reda

126. ¹	.6392	.5776
127.	.4860	.5264
128.	.4716	.4015
129.	.4701	.4370
131.	.5609	.6243
132.	.5910	.5896
133.	.4014	.5224
134.	.4189	.4104

Tablica 3. Sklop i struktura drugog orthoblique faktora komunikacije II reda

21.	.5510	.3960
24.	-.4116	-.4748
25.	-.4121	-.4904
26.	-.5200	-.4914
28.	-.4501	-.4935
29.	-.5582	-.4638
32.	.6981	.6013
34.	.6834	.4186
37.	-.5081	-.4083
38.	.5964	.5045
40.	.4064	.4089
41.	.7094	.6145
45.	.4793	.4140
49.	-.4267	-.4412
52.	.4828	.4224
58.	.5176	.5489
59.	-.5521	-.5115
62.	-.4083	-.4563
64.	.5746	.6682
65.	.4658	.4619
67.	.4267	.4802
68.	.4352	.5311
71.	.5260	.4953
77.	.4708	.4943
80.	.5010	.5244
85.	.5613	.5066
95.	.5157	.4167
96.	.5729	.4692
97.	.4192	.5223
98.	.4807	.6072
99.	.4371	.3941
100.	.4853	.5524
111.	.5197	.5281
112.	.4851	.5813
114.	.5015	.6049
115.	.4008	.5152
119.	.4882	.2523

Tablica 4. Sklop i struktura trećeg orthoblique faktora komunikacije II reda

1.	.5485	.4574
2.	.4920	.4332
4.	.4391	.4365
5.	.4817	.4139
7.	.5494	.5650
8.	.4117	.3884
9.	.5095	.4237
11.	.5281	.5580
12.	.6171	.6328
13.	.6429	.5349
14.	.4372	.5628
15.	.5120	.5670
16.	.5333	.5596
17.	.4494	.4323
18.	.6754	.6794
19.	.6250	.5958
69.	.5238	.5122

Tablica 5. Sklop i struktura četvrtog orthoblique faktora komunikacije II reda

84.	.4985	.5022
86.	.5803	.5279
92.	.5017	.5244
93.	.5726	.5806
94.	.5819	.5985
116.	.5100	.3342
120.	.5141	.5038
121.	.4830	.4664
122.	.4627	.5819
123.	.4521	.5101
124.	.5351	.5038

Opaska: Prvi broj označuje redni broj tvrdnje u Upitniku, drugi veličinu faktorske zasićenosti u sklopu faktora, a treći veličinu korelacije s faktorom u strukturi faktora.

Analizirajući sadržaje značajnih varijabli tj. tvrdnji iz Upitnika za pojedini faktor obiteljske komunikacije drugog reda, došli smo do definicije, naziva pojedinog faktora. Oni zapravo predstavljaju četiri osnovne funkcije obiteljske komunikacije. Koristeći Likertov tip varijabli, za svaki smo faktor tj. funkciju obiteljske komunikacije, dobili dva polariteta, dva načina komuniciranja. Prvi

¹ redni broj varijable

faktor predstavlja *komunikaciju u funkciji obiteljskog zajedništva*, međusobne povezanosti i stabilnosti, zajedničkog ponašanja i preživljavanja, razvijanja i održavanja zajedničkog života, međusobnog odnosa i prilagođavanja, međusobne sličnosti i različitosti, međusobnog približavanja i udaljavanja. U okviru tog faktora komunikacija u obitelji može biti uvjetna tj. slobodna ili bezuvjetna tj. prisilna. Drugi faktor predstavlja *komunikaciju u funkciji individualne ličnosti pojedinog člana obitelji*, njegovog ličnog integriteta, njegovog individualnog ponašanja unutar obiteljske zajednice, njegovog osobnog doživljavanja sebe unutar obitelji i individualnog zadovoljstva u njoj. U okviru tog faktora komunikacija u obitelji može biti

ugrožavajuća i neugrožavajuća. Treći faktor predstavlja *komunikaciju u funkciji unutarobiteljske suradnje članova obitelji*, zajedničkog djelovanja i funkcioniranja, dogovaranja i sprovođenja dogovorenog, zajedničkog pristupa i rješavanja određenih problema i konflikata. U okviru tog faktora komunikacija u obitelji može biti prihvaćajuća i izbjegavajuća. Četvrti faktor predstavlja *komunikaciju u funkciji unutarobiteljskog sporazumjevanja među članovima obitelji*, opisivanja događanja, tumačenja stvarnosti, određivanja odnosa između mišljenja, osjećanja, ponašanja i govorenja. U okviru tog faktora komunikacija u obitelji može biti iskrena i neiskrena.

Tablica 6: Korelacije prvih četiriju ortoblique faktora komunikacije drugog reda

	OBQ 1	OBQ 2	OBQ 3	OBQ 4
OBQ 1	1.0000	.3622	.0229	-.1505
OBQ 2	.3622	1.0000	-.4153	-.5342
OBQ 3	.0229	-.4153	1.0000	.4635
OBQ 4	-.1505	-.5342	.4635	1.0000

Osim navedenih četiriju funkcija komunikacije u obitelji istraživanje nam je omogućilo da doznamo nešto i o njihovim međusobnim odnosima, korelacijama. Tako su komunikacija u funkciji obiteljskog zajedništva i komunikacija u funkciji individualne ličnosti pojedinog člana obitelji međusobno u pozitivnoj korelaciji (.3622). To znači da je zajednička komunikacija obitelji upravno proporcionalna individualnoj komunikaciji njenog pojedinog člana. Promatrajući to sa aspekta polariteta tih funkcija obiteljske komunikacije, možemo zaključiti, da uvjetovanost ili sloboda

komuniciranja ide paralelno s neugrožavajućom, a bezuvjetnost ili prisila komuniciranja s ugrožavajućom komunikacijom, kao i obrnuto. U obiteljskoj komunikaciji, dakle, sloboda ne ugrožava, a prisila ugrožava osobni integritet njenih članova. Komunikacija u funkciji individualne osobnosti pojedinog člana obitelji i komunikacija u funkciji unutarobiteljske suradnje nalaze se međusobno u izrazito negativnoj korelaciji (-.4153). To znači, da je individualna komunikacija neupravno proporcionalna suradničkoj komunikaciji.

Drugim riječima, i promatrano s razine polariteta, neugrožavajuća komunikacija smanjuje izbjegavanje, a osobno ugrožavajuća prihvaćanje međusobnog komuniciranja i suradnje. Ili obrnuto, izbjegavanje komunikacije i suradnje je uvjetovano odsutnošću osobne neugroženosti, a prihvaćanje komunikacije i suradnje odsutnošću osobne ugroženosti članova obitelji. Između komunikacije u funkciji individualne ličnosti i komunikacije u funkciji međusobnog sporazumijevanja također je izrazita negativna korelacija (-.5342). To znači da je individualna komunikacija također nepravno proporcionalna sporazumijevajućoj komunikaciji. Što je više prisutna neugroženost unutar komuniciranja manje ima mjesta za neiskrenost, a što je više prisutna osobna ugroženost, manja

je vjerojatnost iskrenosti takvog komuniciranja. I na kraju, komunikacija u funkciji međusobne suradnje i komunikacija u funkciji međusobnog sporazumijevanja međusobno su u pozitivnoj korelaciji. Izbjegavanje i neiskrenost, te prihvaćanje i iskrenost međusobno se uvjetuju. Ako sada sve to povežemo, možemo kazati, da su zajedništvo i individualnost u toku komuniciranja međusobno u pozitivnoj korelaciji, a sporazumijevanje i suradnja s jedne a individualnost s druge strane međusobno u negativnoj korelaciji. To znači, da je kvalitetna individualnost predujet kvalitetnog zajedništva, ali također, da je individualnost, pogotovo nedovoljno razvijena, uvijek na neki način ugrožena suradnjom i sporazumijevanjem, posebno ako su ove nedovoljno kvalitetne.

Tablica 7:

Dobiveni komunikacijski polariteti i njihove međusobne korelacije u ispitivanim obiteljima adolescenata

	slobodna komunikacija	neugrožavajuća komunikaci	izbjegavajuća komunikacija	neiskrena komunikacija
slobodna komunikacija	1.0000	.3622	.0229	-.1505
neugrožavajuća komunikaci	.3622	1.0000	-.4153	-.5342
izbjegavajuća komunikacija	.0229	-.4153	1.0000	.4635
neiskrena komunikacija	-.1505	-.5342	.4635	1.000

Iz tablice 2, a prema pozitivnom ili negativnom predznaku ispred veličina faktorske zasićenosti i korelacije s faktorom pojedinih varijabli (taj predznak nas upućuje na odabrani pozitivan ili negativan smjer varijable na Likertovoj skali) možemo zaključiti da su ispitani adolescenti opisali svoju komunikaciju u obitelji tj. s roditeljima kao slobodnu tj. uvjetovanu, osobno neugrožavajuću ali istovremeno kao izbjegavajući i neiskrenu. Oni su, dakle, u stanju komunicirati s roditeljima slobodno i neugrožavajuće uz uvjet neiskrenosti i izbjegavanja komunikacije s njima. Međutim, ako pogledamo međusobne korelacije izabranih polariteta međusobnog komuniciranja, tada dolazimo do veoma interesantnog zaključka. Slobodna komunikacija je u pozitivnoj korelaciji s neugrožavajućom (.3622). Neugrožavajuća komunikacija je u negativnoj korelaciji s izbjegavajućom (-.4153) i neiskrenom komunikacijom (-.5342). Neiskrena i izbjegavajuća komunikacija su u pozitivnoj korelaciji (.4635). To znači, da se sloboda i neugroženost u toku komuniciranja međusobno uvjetuju, neiskrenost i izbjegavanje smanjuju, ako nema ugroženosti, odnosno zajedno se povećavaju ako je ugroženost prisutna.

4. DISKUSIJA

Prvo, četiri statistički najznačajnija, opisana, definirana i imenovana faktora drugog reda komunikacije u obitelji kao četiri osnovne komunikacijske funkcije nisu ništa drugo nego još jedna potvrda poznatog hamburškog "komunikacijskog kvadrata" (Schulz von Thun, 1984). Slobodna ili prisil-

na komunikacija u funkciji obiteljskog zajedništva odgovara utjecajnoj, ugrožavajuća ili neugrožavajuća komunikacija u funkciji individualne ličnosti osobno, izbjegavajuća ili prihvaćajuća komunikacija u funkciji unutarobiteljske suradnje odnosno, a iskrena ili neiskrena komunikacija u funkciji unutarobiteljskog sporazumijevanja sadržajnoj komunikaciji prema hamburškom komunikacijskom kvadratu. Da bismo uspješno i kvalitetno komunicirali moramo jedan na drugoga utjecati, sebe sačuvati, s drugima ostvariti suradnju i sporazumijevanje.

Drugo, treba imati pred očima da su naši ispitanici adolescenti, dakle u životnom razdoblju najintenzivnijeg traganja za vlastitim identitetom (Erikson 1959) i odvajanja od roditelja (Stierlin 1975). U našem istraživanju oni ukazuju na komunikacijske preduvjete i teškoće razvoja vlastitog identiteta i uspješnog odvajanja od roditelja. Ti predujeti su sloboda komuniciranja i osobna neugroženost, a teškoće suradnja i sporazumijevanje.

Treće, rezultati ovog istraživanja ističu neke komunikacijske aspekte povezane individuacije (Stierlin i dr. 1977, Simon 1984). Povezana individuacija kao viši nivo individuacije zahtjeva ali i omogućuje također viši nivo povezanosti, uz samodiferenciranje i samorazgraničavanje. Upravo nas na to upozorava pozitivna korelacija između prva dva faktora tj. komunikacije u funkciji obiteljskog zajedništva i komunikacije u funkciji očuvanja vlastite ličnosti unutar obitelji. Jedno i drugo zajedno rastu i padaju, zajedno jačaju i slabe, zajedno se razvijaju ili ne razvijaju.

Četvrto, rezultati našeg istraživanja

potvrđuju teoriju promjena ograničavanja i promjena razvoja (Andersen 1990). Promjene ograničavanja su izvana unesene ili nametnute. One ugrožavaju osobni integritet, potiču defenzivno ponašanje i zatvaranje u sebe. Ograničavaju zapažanje i prepoznavanje i djeluju zastrašujuće. Promjene razvoja dolaze iznutra, zahtijevaju slobodni prostor za razmjenu mišljenja i osiguravaju individualni integritet. Traže pravo sugovornika za izbor oblika i sadržaja razgovora kao i konteksta. Zahtijevaju pravo sugovornika da kaže "ne" i odbije komunikaciju. Traže slobodni dijalog o dijalogu. Naši ispitanici traže slobodnu a ne prisilnu, neugrožavajuću a ne ugrožavajuću komunikaciju sa svojim roditeljima tj. traže promjene razvoja a ne ograničavanja, promjene koje će sami iznutra razvijati a ne one koje će im biti izvane tj. od roditelja nametnute. Izbjegavanje i neiskrenost u komunikaciji s roditeljima posljedice su njihove obrane i borbe protiv od njih nametnutih promjena ograničavanja. Oni žele slobodan i neugrožavajući razvoj a ne prisilna i ugrožavajuća ograničenja. Oni traže vlastitu a ne nametnutu budućnost, svoju a ne njihovu sreću, svoj a ne njihov život. U

prihvatanju i iskrenosti komunikacije s njima uočavaju opasnost za vlastiti identitet i razvoj prema vlastitim ciljevima, potrebama i željama.

5. ZAKLJUČAK

Istraživanje nam je omogućilo da znanstveno - istraživačkim metodama opišemo i definiramo četiri osnovne funkcije komunikacije u obitelji: održavanje zajedništva, osiguranje individualnog integriteta, oblikovanje suradništva i omogućavanje sporazumijevanja. Ono nam je pokazalo i dokazalo da su suradnička i sporazumijevajuća funkcija komunikacije ostvarive uz sačuvanu slobodu komuniciranja i neugroženost osobnog integriteta sudionika komunikacije. Ovo nam je istraživanje također potvrdio opravdanu zasnovanost koncepta "komunikacijskog kvadrata", komunikacijske preduvjete i teškoće razvoja vlastitog identiteta i odvajanja od roditelja u fazi adolescencije, komunikacijsku pozadinu povezane individuacije te komunikacijske aspekte promjene ograničavanja i promjena razvoja.

6. LITERATURA

1. Andersen T. (Hrsg) (1990.): Das Reflektierende Team. Verlag Modernes Lernen. Dortmund
2. Argyle M., Henderson M. (1985.): The Anatomy of Relationships. Penguin Books. New York
3. Birkenbihl V.F. (1975.): Kommunikationstraining. Goldmann. Munchen.
4. Brajša P. (1981.): Odnosna psihodinamika braka i obitelji. Soc. psihijat. 9:21-28
5. Brunner E.J. i dr. (1984.): Methodische Grundlagen zur Analyse familialer Kommunikation. U: Brunner (Hrsg): Interaktion in der Familie. Springer. Heidelberg. Str 89-104

6. Erikson E.H. (1959.): Identitat und Lebenszyklus. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
7. Gordon T. (1970.): Familienkonferenz. Rowohlt. Reinbek. 1980
8. Schulz von Thun F. (1984.): Miteinander reden: Störungen und Klärungen. Rowohlt. Reinbek
9. Simon F.B. (1984.): Der Prozess der Individuation. Vandenhoeck und Ruprecht. Göttingen.
10. Stierlin H. (1975.): Eltern und Kinder im Prozess der Ablösung. Suhrkamp. Frankfurt am Main.
11. Stierlin H. i dr. (1977.): Das erste Familiengespräch. Klett Cotta Stuttgart.
12. Wahlroos S. (1974.): Family Communication. Mc Millan Publ. New York
13. Watzlawick P. i dr. (1969.): Menschliche Kommunikation. Hans Huber. Bern.

INTERPERSONAL COMMUNICATION IN THE FAMILY

Summary:

This paper is presenting aspects of the interpersonal communication in families of 468 pupils randomly chosen from the last two grades of some of the Zagreb's primary schools, aged from 14 to 16 years. Our conclusion is that there are four basic functions of the family communication. These functions are: maintaining family unity, ensuring the individual integrity of the family members, forming mutual cooperation in the family and enabling mutual understanding within the family. The conclusion of this paper is as well that the cooperation and understanding can be developed only in the free and unendangering family communication. This investigation was carried out with the questionnaire (Communication in the family - KUO) and the results have been analyzed through factor analysis.